

U vom selu nikad nisam bila,
samo malo, pa mi se dopalo.

Josip Užarević, *Književni minimalizam*, „Disput“, Zagreb, 2012.

Zagrebačka izdavačka kuća „Disput“ objavila je 2012. izuzetno zanimljivu knjigu Josipa Užarevića *Književni minimalizam*, nastalu u okviru istoimenoga znanstvenoistraživačkog projekta. Projekt, prema zamisli autora, treba dati pregled stanja hrvatske i ruske književnosti s kraja 20. i početka 21. stoljeća.

J. Užarević, istaknuti hrvatski rusist svjetskoga glasa, dvadesetak se godina bavi još uvijek nedovoljno istraživanim fenomenom malih oblika. U knjizi o jezičnoumjetničkom minimalizmu tako je zastupljena većina već objavljenih (u časopisima i zbornicima) autorovih rasprava.

Književni minimalizam kao pojava koja obuhvaća jezik, književnost i kulturu počinje se sustavnije obrađivati u prvoj polovini 20. stoljeća (A. Jolles, *Einfache Formen*, 1930; M. Bahtin, *Problema rečevyh žanrov*, 1953), nastavlja se zatim krajem ovoga i početkom 21. stoljeća (M. Epštejn). U našoj znanosti o književnosti valja se sjetiti Z. Škreba (studija *Značenje igre riječima*, 1949; *Sitni i najsitniji oblici književnosti*, 1968; *Mikrostrukture stila i književne forme*, 1983) i M. Solara („Vic kao književna vrsta“ u knjizi *Ideja i priča*, 1974) koji su obratili posebnu pažnju na male (minijaturne) književne forme.

O obilju mikrožanrova svjedoči njihov „provizoran popis“ koji donosi Užarević: Navodimo ga u cijelosti: „aforizam, anegdota, anketa, anonimka [...], apolog, autobiografija (radna), bajka, basna, bečarac, bilješka, biografija (kratka), blagoslov, bodrilica [...], bogmanje, bračna svađa, brojalica, brzalica, crtica, čarobna formula, častuška, čestitka, četverorječje [...], četverostišje, člančić, deklaracija, demanti, diploma, dopis, dopisnica, dosjetka, dozvola, drugo mišljenje [...], dvorječje, dvostih, dvostišje, egzempl, epigraf, epitaf, esej, etiketa [...], fablio, facecija, flert, formular, fragment, fusnota, glasina, gnoma, grafit, haiku, humoreska, igra riječima, instrukcija, intervju, ispovijed, ispričnica, isprika, izjava, izreka, izvješće, jednorječje [...], kalambur, kletva, komentar, kozerija, kratka priča, krilatica, lakrdija, legenda, lirska pjesma [...], litanija, lozinka, maksima, manifest, meditacija, misao [...], mišljenje [...], molba, molitva, moto, monostih [...], mudra izreka, nalog, napomena, nekrolog, novela, ocjena, očitovanje, odbijenica, odgovor, odluka, odobrenje, oglas, ogled, ocjena, očitovanje, odbijenica, odgovor, odluka, odobrenje, oglas, ogled, opomena [...], oporuka, opoziv, oslovljavanje, osmrtnica, osvrt, palindrom, pamflet, parabola, paradoks,

parola, pismo, pitalica, pitanje, plač, plakat, pljuvalica [...], podbadalica, pogovor, pohvala, pohvalnica, poslovice, pošalica, potvrda, pouka, pozdrav, poziv, pozivnica, pravni lijek, pravni savjet, predstavka, preporuka, priča, prijateljski razgovor, prijava (na natječaj), prijedlog, prijetnja, prikaz, priopćenje, prispodoba [...], pritužba, proznanica, priznanje, procjena, proklinjanje [...], propovijed, proslav, protokol, psovka, raport, razglednica, recept, recenzija, reklama, reportaža, rješenje, rodni list, saga, san [...], savjet, sažetak [...], sentencija, silogizam, SMS, spot, svjedočanstvo, svjedočenje, svjedodžba, šala, šifra [...], štos, telefonski razgovor, telegram, tepanje, trač, transparent, troječje [...], trostišje, tužakanje, tužba, tužbalica, ucjena, udvaranje, ugovor, upucavanje, uputa, uspavanka, uspomena, uzrečica, vic, vijest, vizija, vjenčani list, vradžbina, zabilješka, zabrana, zagonetka, zahtjev, zaključak, zapisnik, zapovijed [...], zdravica, značajevi [...], žalba, želja [...]

Kako vidimo, svoje mjesto ovdje nalaze i novinski žanrovi, i pravni, tekstovi crkveno-religijski, komunikacijsko-poštanski, vojno-redarstveni, kulinarski, medicinsko-zdravstveni, komunikacijski, računovodstveni, žanrovi tradicionalnoga usmenoga stvaralaštva ... U istom su nizu žanrovi suvremene urbane kulture i supkulture, kao i žanrovi „visoke“ književnosti. Međutim, sve te minimalne ili minimalističke forme funkcioniraju na isti način kao i veliki (romani, na primjer) ili manji (priče) oblici – čak samo dvije riječi mogu tvoriti umjetničko djelo! Radi se, kako naglašava autor, i o minimalizmu građe i forme, i o minimalizmu poetičkih sredstava – „estetičkom minimalizmu“. U svemu tome potrebno je usredotočiti se na bitno – na ono što dijeli umjetnost od umjetnosti, umjetnički od neumjetničkog teksta.

Knjiga se sastoji od tri dijela – prvoga koji tretira teorijske probleme, drugoga, analitičkoga dijela, u kojem se raščlanjuju mikrožanrovi, naposljetku trećega koji u praksi pokazuje kako primijeniti minimalističke postupke. Svaki dio sastavljen je od tri do devet poglavlja.

Prvi dio knjige, *Teorijski problemi književnoga minimalizma*, donosi rasprave posvećene teoriji minimalističkih oblika. Čine ga tri poglavlja: „Mali i najmanji govorni oblici“, „Maksimum minimuma“ („Minimalistički jezičnoumjetnički tekst“) i „Dvorječje“ („Dvije riječi kao tekst“). Nisu samo Jollesovi „jednostavni oblici“ (kratka priča, legenda, mit, zagonetka, bajka, vic) oni koji spadaju pod minimalističke forme; pod književnim minimalizmom podrazumijevamo i posve kratke, minijaturne oblike od tek jedne riječi, dviju ili triju riječi. Premda tek jedna riječ može u sebi nositi „svjetski potencijal“, autor nije sklon tvrdnji da je za izgradnju književnoumjetničkoga teksta potrebna samo jedna riječ, zagovarajući stav da tek struktura od dvije riječi može pretendirati na status umjetničkoga, tj.

tvoriti književni, filozofski, religijski tekst. Navode se i relevantne teorije Romana Jakobsona, Jurija Lotmana, Jerzyja Farynoa, Igora Smirnova, Mihaila Ėpštejna i drugih.

U drugom, centralnom dijelu knjige, *Minimalizam na djelu*, u šest se poglavlja – „Poetika vica“ („Građa za povijest vicologije. Hrvatski slučaj“; „Karikaturalnost 'filozofskoga' vica“; „Protonarativ i narativ – poslovice i vic“), „Grafiti: prostor, mjesto, minimalizam“, „Poetika bećarca“, „Fenomenologija psovke“, „Antinomije i paradoksi“, „Paremiologijske bilješke“ – analiziraju pojedini minimalistički žanrovi: vicevi, grafiti, bećarci, psovke, paradoksi, poslovice. Najviše pozornosti posvećuje se vicu, osobitoj pripovjednoj vrsti usmene književnosti, karakterističnoj za gradski folklor. Te raščlambe dokazuju kako je upravo dvočlanost jedna od osnovnih karakteristika mikroformi. Razmatra se i njihova funkcija u širem kontekstu kulture. Građa je iz hrvatskih i ruskih, rjeđe latinskih i engleskih empirijskih izvora.

Treći dio knjige sačinjava devet minieseja: „Glas“, „Gundinci“, „Iluzija“, „Kuća“, „Mali oglasnik“, „Negacija“, „Polemika“, „Sat“, „Teoretičar“. Ti tekstovi govore, s jedne strane, o raznolikosti i širini autorovih interesa, s druge – o njegovu tematiziranju bliskoga (na primjer, Gundinci su slavonsko selo, Užarevićevo rodno mjesto, ali i rodno mjesto njegovih pradjedova). Upravo ti eseji ogledni su primjer pisanja malih jezičnoumjetničkih formi. Ujedno, ležernost (ili prividna ležernost) tekstova pruža nam mogućnost da upoznamo duhovitu, ironičnu, pa i žovijalnu stranu autora, inače znanstvenika egzaktne akribije, preciznosti, usustavljenosti. Jedno ne isključuje drugo, očito.

Zaključimo kako knjiga *Književni minimalizam* na izniman način obogaćuje hrvatsku filološku, u prvom redu jezičnu, ali i kulturološko-antropologijsku znanost.

Zdenka Matek Šmit